

**E. N. LUTTWAK, *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*,
İstanbul, 2012, Epsilon Yayıncılık, 647 sayfa (13 Harita ile birlikte).
Çev.: M. Efe Tuzcu, ISBN: 9789944825771**

Emine BİLGİÇ*

Büyük lakaplı I. Theodosius'un M.S. 395 yılında ölmesinin ardından Roma İmparatorluğu'nun yönetimi iki oğlu arasında paylaştırılmıştır. Arcadius, başkenti Konstantinopolis olmak üzere Doğu Roma'nın; Honorius ise başkent olarak önce Milano sonrasında ise Ravenna'ya yönelerek Batı Roma'nın imparatoru ilan edilmiştir. M.S. 4 Eylül 476'da Germen kralı Odaker tarafından Romulus Augustulus'un tahttan indirilmesiyle Batı Roma İmparatorluğu yıkılmış; ancak modern literatürde Bizans İmparatorluğu olarak tarihte yerini alan Doğu Roma İmparatorluğu ise Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılındaki fethine kadar varlığını sürdürmüştür.

Hazırlanması yirmi yıldan fazla süren bu kitap, *The Grand Strategy of Byzantine Empire* adlı başlığıyla E. N. Luttwak tarafından 2009 yılında yayımlanmış olup 2012 yılında ise Türkçe'ye çevrilerek bilim dünyasına sunulmuştur. Monografide, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Batı Roma'ya göre savunmasının daha zor, hasımlarının fazlasıyla çetrefilli olduğu böylesi bir durumda ayakta kalmak için müttefiklerine, muhaliflerine ve düşmanlarının düşmanlarına karşı gösterdiği birbirinden farklı stratejileri dönemsel olaylar dikkate alınarak anlatılmaktadır. Eser, M.S. 395-1453 yılları arasında imparatorluğu etkileyen olaylar kurgusunu diplomasi bazında ele alarak imparatorluğun varlığını sürdürmesini yönetimde gösterilen başarılı siyasi ve askeri manevralara bağlamaktadır.

Çalışma Önsöz; I. Bizans Stratejisinin İcadı; II. Bizans Diplomasisi: Efsaneler ve Gerçekler; III. Bizans Savaş Sanatı; Sonuç: Büyük Strateji ve Bizans'ın "*Operasyonel Kod*"u; Ek: Bizans Döneminde Strateji Olanaklı mıydı?; I. Konstantin'den XI. Konstantin'e Kadar İmparatorlar Sözlük, Notlar, Kaynakça, İsim Dizini ve Genel Dizin'den oluşmaktadır.

Bizans Stratejisinin İcadı başlıklı (11-32) I. bölümde Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları'nın sınırları ve coğrafi açıdan konumlarına dair bilgilendirme yapıldıktan sonra Batı'nın yıkılmasına rağmen Doğu Romalı yöneticilerin başarılı bir şekilde düşmanlarına karşı yeni stratejiler geliştirmesinden ve modern terminolojide 'diplomasi ve istihbarat' olarak geçen ikna yöntemleri ile güç devşirebilme yeteneğinden kısaca bahsedilmektedir. Bölüm iki alt başlıkta toplanmıştır. *Attila ve İmparatorluğun Kriz Dönemi* adlı ilk alt başlıkta (32-75), imparatorluğun Asya'dan gelen yeni düşmanı Hunların savaş taktiklerini, ok atmadaki üstünlüklerini ve onların en büyük imparatoru Attila'nın Romalıları nasıl büyük bir dar boğaza sürüklediğini buna karşın Romalı yöneticilerin Attila'ya karşı yürüttüğü operasyonel stratejileri ve uyguladıkları politika üzerine detaylı aktarımlarda bulunmaktadır. İkinci başlık olan *Yeni Stratejinin Ortaya Çıkışı*'nda (75-135) ise Sasanilerle olan sınırın öncelikli bir ayrıcalığa sahip olmasını onlarla yapılacak herhangi bir karşılaşma sonrasında imparatorluk topraklarının daimi bir kayıpla neticelenebileceğine değinilmektedir. Ardından Attila'nın Hunları'nın arz ettiği büyük tehditin çatışmaya başvurulmadan *tributum*/altınla ortadan kaldırılmasını veya Attila'ya haraç verilmesini stratejik açıdan nakdi mevcuttan faydalanmasını etkili bir yol olarak izah edilmektedir. Avarların gelişiyi artan düşmanlarına karşı savaş taktiklerinde değişime gidilmesinin yanı sıra

* PhD., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dil. ve Kült. Böl., Antalya, eminebilgic@akdeniz.edu.tr

stratagemleri yani savaş hileleri ve espionaj/gizli ajan sisteminin Bizans savaş stilineki önemi yine bu alt başlık altında incelenmektedir.

Bizans Diplomasisi: Efsaneler ve Gerçekler adlı II. bölümde (135-137) yedi alt başlık yer almaktadır. İlk başlık olan *Elçiler*'de (137-157), II. Iustianos'un Hellen kaynaklarında Silziboulos/Sizabul şeklinde kayda alınan Göktürklerin hükümdarı İstemi Yabgu'ya M.S. 569 yılında gönderdiği elçi olan Zemarkhos özelinden ele alınmaktadır. Ayrıca Zemarkhos'un çok uzak ülkelere seyahatleri sırada etnografik çalışmalar yaptığı, elçilerin senaryo bazlı simülasyon eğitimi aldığı, her zaman en iyi ittifakların dost olmayan komşuların dost olmayan komşuları ile yapılmasının geçerli bir kanı olduğu aktarılmaktadır. *Din ve Devlet İşleri* adlı ikinci alt başlık (157-170), imparatorluğun yabancı liderleri ve halkları etkilemek için teolojiyi bir araç olarak kullandığına, din değiştirme yoluyla ittifak kurmanın yollarını açıklayarak bu amaç uğruna Konstantinopolis'te yaklaşık üç yüz kilisenin inşaa edildiğine ve bunlar arasında mimarisi ve gösterişli dekorasyonu Ayasofya'nın son derece etkileyici dini bir merkez olmasının yanı sıra din değişiminin avantajlarına değinilmektedir. Üçüncü alt başlık *Emperyal Prestijin Kullanım Alanları*'nda (170-186) ise Romalı diplomatların (dış ilişkilere bakan *logothetes tou dromou*) göz kamaştırıcı kaftanlar giyerek yabancı elçileri ya da başka milletlerden gelen kimseleri etkilemek, angaje etmek hatta taraflarına çekmek için imparatorluğun prestiji olan saray, kilise ve buna benzer kentteki diğer cezbedici, görkemli ve sanatsal yapılarını onları ağırlamak amacıyla özellikle seçtiklerine vurgu yapılmaktadır. Dördüncü alt başlık *Hanedan Evlilikleri*'nde (186-196) Bizanslıların dış ülkelerle münasebetlerini sağlamlaştırmak için hanedan evlilikleri yapmaları diplomasinin başka bir kolu olarak görülmektedir. *Gücün Coğrafyası* adlı beşinci alt başlıkta (196-230), Konstantinos Porphirogennetos'un "*Törenler Kitabı*" irdelenerek Bizans diplomasisinin coğrafi boyutları ve ayrıntılı bir şekilde menzili sayısal verilerle desteklendikten sonra önem sıralamasının gerçek güç hegemonyasına göre yapıldığı çeşitli anlatılarla (Sasani İran'ı, Büyük Ermenistan, Hazarlar, Peçenekler, Moğollar, Hindistan vdd.) sunulmaktadır. Altıncı alt başlık *Bulgharlar ve Bulgarlar*'da (230-263) ise Tuna Nehri'nin güneyindeki Bulgar Devleti'nin Konstantinopolis'e çok yakın olması nedeniyle ne güçlü ne zayıf sadece mevcudiyetinin bile imparatorluğun güvenliği açısından potansiyel bir tehdit arz etmesinden ötürü bu ülkenin topyekûn ortadan kaldırılmasının Bizans stratejik çıkarları için rasyonel bir amaç olduğu izah edilmektedir. Son alt başlık *Müslüman Araplar ve Türkler*'de (263-311) İslam Peygamberi'nin 632'deki ölümünden sonra halifeleri Ebu Bekir, Ömer ibn el- Hattab ve onların komutanlarının Bizans topraklarına yönelik başarılı akınlar düzenlemesinin ardından fetih yoluna gidilerek Konstantinopolis'i kuşatmalarına; Arap Müslümanların gerilemesinin akabinde İslamiyet'e geçen Türklerin ortaya çıkmasına; Selçuklu Sultanı Alp Arslan ile yapılan 1071 Malazgirt Savaşı'nın sonuçlarına; I. Manuel Komnenos'un Anadolu Selçuklu Devleti'ni ortadan kaldırıp bütün Anadolu'da yeniden imparatorluk hâkimiyetini tesis etmek için 17 Eylül 1176 yılında 'on bin dağ zirvesi' anlamına gelen Miryokephalon'da sahne-seviyesi (tarih sahnesinden tamamen silmek üzere) bir taarruza kalkışmasına; Venedik ve Haçlıların 13 Nisan 1204'te Konstantinopolis'i yağmalayıp kendi seçtikleri Katolik bir imparatoru başa geçirmelerinin sonrasında imparatorluğun çöküşe geçtiğine değinilmektedir.

III. bölüm *Bizans Savaş Sanatı* başlığı altında (311-314) altı alt başlık altında toplanmıştır. İlk alt başlık olan *Klasik Miras*'ta (314-350) erken dönemlerden itibaren Bizanlıların askeri literatürü üzerine değerlendirmelerde bulunulmakla birlikte günümüze ulaşan tek Roma askeri çalışmasının Vegetius tarafından yazılan "*Askeri Meselelerin Özü*" adlı eseri, Bithynia'lı hukukçu Polyainos'un "*Strategika*"sı, L. Flavius Arrianos'un "*Tekhne Taktike*"si gibi eserlerin içeriği anlatılarak Bizans askeri mentalitesi üzerine gözlemler aktarılmaktadır. *Mavrikios'un Strategikon'u* adlı ikinci alt başlıkta (350-398) İmparator Mavrikios'a atfedilmiş bir çalışma ve aynı zamanda eksiksiz Bizans sahra talimnamesi olan "*Strategikon*" irdelenmekte; Bizans ordusunun kuvvet yapısından başlayarak hangi türden askerlerinin yer aldığı, bunların nasıl bir eğitimden geçirildiği, farklı savaş aletleri kullanımları ve savaş hileleri/stratejileri üzerine

detaylar verilmektedir. Üçüncü alt başlık *Strategikon'dan Sonra*'da (398-421) İmparator VI. Leo'ya ithafen oluşturulan eserlerle Bizans askeri literatürünün ikinci büyük çağının başlamasıyla *Strategikon*'dan sonra yazılmış eserlerin içeriğinden pasajların alıntılanarak özellikle Leo'nun "*Taktika*"sı üzerinde durulmaktadır. VI. Leo ve *Deniz Savaşları* adlı dördüncü alt başlıkta (421-442), VI. Leo'nun deniz savaşları üzerine yaptığı bir çalışma detaylı bir şekilde ele alınarak, savaş gemileri bilhassa hızlı ve manevra kabiliyeti yüksek bir gemi "*dromon*"; Bizans'ın en önemli savaş silahı olan, deniz suyu ile temas etse de yanmaya devam eden, açık denizden ziyade durgun sularda etkili bir şekilde kullanılan "*Rum ateşi*", deniz savaşı taktikleri ve söz konusu dönemlerdeki sefer kapasitesi örnekler ışığında irdelenmektedir. Beşinci alt başlık olan *Onuncu Yüzyıl Askeri Rönesansı*'nda (442-514) ise Bizans imparatoru II. Nikephoros Phokas'ın ve II. Basileios'un onuncu yüzyıl ortalarından itibaren kuzey ve güney cephelelerindeki güçlü düşmanlarına karşı yürüttüğü stratejik taarruzlar ve sonuçları bu yüzyıl içinde yazılmış olan eserlerden "*De Velitatione, De Re Militari*", II. Nikephoros Phokas'ın *Praecepta Militaris*'i, Nikephoros Ouranos'un *Taktika*'sı, Kekaumenos'un *Strategikon'u*" gözetiminde değerlendirilmektedir. Altıncı ve son alt başlık *Stratejik Manevra: Herakleios'un İran'ı Yenmesi*'nde (514-535) Sasani hükümdarı II. Hüsrev'in 610 yılından itibaren Bizans topraklarını ilhak ederek 626'da Konstantinopolis'i kuşatma altına alması; Bizans'ın Avrupa cephesinde Avarlarla mücadele etmesi; her iki taraftan etrafı çevrilerek sıkıştırılan Bizans'ı Herakleitos'un büyük bir risk alarak yürüttüğü stratejik taarruzuyla kurtarması ve Sasani hanedanlığının 23 Şubat 628'de II. Hüsrev'in öldürülmesiyle başlayan çöküşü analiz edilmektedir.

Sonuç: Büyük Strateji ve Bizans'ın "Operasyonel Kod"u adlı bölümü (535-547) Bizans'ın büyük stratejisinin mentalitesinin düşmanlarının nicelik bakımından fazlalığını avantaja dönüştürmemek, diplomasi ilişkilerini iyi bir şekilde yürütmek, gerektiği durumlarda mevcut maddi kaynakları kullanarak satın almak, din değiştirmeyi fırsata çevirmek, düşmanlarını kendileriyle değil birbirleriyle savaşmaya itmek olduğu diplomasi, istihbarat ve askeri manevraları üzerinde genel bir değerlendirmeye bitirilmektedir.

Ek: Bizans Döneminde Strateji Olanaklı mıydı? başlığını taşıyan kısımda (547-549) ise "*strateji*" kelimesinin nasıl tanımlandığına ilişkin kısa bir açıklama yapılmaktadır.

Kitap, I. Konstantin'den XI. Konstantin'e kadar İmparatorlar (549-553) listesi, Latince ve Hellenic terimlerin açıklandığı *Sözlük* (553-561), kısaltmaların ve dipnotların yer aldığı *Notlar* (561-616), *Kaynakça* (616-640), *İsim Dizini* (640-644) ve *Genel Dizin* (644-647) ile son bulmaktadır.